

LORENZ UTHARDT

Åbo Akademi, Samhälls- och vårdvetenskapliga fakulteten

Jordbrukaren mellan tradition och förnyelse

Lectio praecursoria 19.12.2009 av doktorsavhandling *Jordbrukaren mellan tradition och förnyelse. En studie av syd- och västfinländska jordbrukare i EU-Finland*. Åbo Akademis förlag, Åbo.

Jordbruket har i Finland fungerat som en säkerhet för den övriga utvecklingen. Sett ur en historisk synvinkel har jordbruket, förutom att vara en garanti för livsmedelsproduktionen, stått för bosättningen på landsbygden. Det finns i jordbrukets struktur ett samband mellan sociala och ekonomiska frågor som legat till grund för den förda stödpolitiken. Stöd av olika slag kom därför tidigt med i bilden och står också idag för en betydande del av jordbruksinkomsten.

Förändringarna har fortsatt att förvandla jordbruket till ett mera företagmässigt intensivjordbruk med drag av entreprenörsinriktning. Moderniseringen har också förändrat den manliga och kvinnliga rollen inom jordbruket. Förändringen från familj jordbruk till ett mer företagmässigt jordbruk är ett stort steg, inte enbart från en traditionell livsstil, utan också när det gäller delaktigheten i det som sker både vid planeringen och vid genomförandet av det dagliga arbetet. Det nya jordbruket befinner sig i en kamp för autonomi och hållbart nyttjande i en tid av modernisering och globalisering. Dagens jordbruk kämpar med stora

ekonomiska problem, samtidigt som kravet växer på förstoring av enheterna.

Jordbrukaryrket har upplevts vara ett fritt yrke. Jordbrukarna har genom tiderna känt stolthet – en stolthet över produktionen av mat till sin familj samt till de djur man haft. Syftet med min avhandling var att ta reda på hur förändringsprocessen påverkat jordbrukarnas livskoncept och hur dessa kommit tillrätta med sin situation som jordbrukare i en helt förändrad miljö. I mitt avhandlingsarbete har jag koncentrerat mig på tre centrala frågeställningar:

1. Hur ser livskonceptet ut bland finländska jordbrukare i dag, d.v.s. vilka situationsbedömningar gör man som jordbrukare? Hur ser man på sin roll som yrkesutövare i brytningen mellan gammalt och nytt? Vilka vägval och strategier inför framtiden identifierar man? Hur upplever man möjligheterna att styra över sitt eget öde?

Inom ramen för detta allmänna syfte kan två underordnade frågeställningar formuleras:

2. Har expertsystemens ökade, inflytande, främjande eller begränsande effekter på jordbrukarnas praktiska och ekonomiska möjligheter att utöva sin näring?

3. Förändrar stödpolitiken jordbrukarnas identitet och känsla av jämbördighet med andra yrkesgrupper?

Med livskonceptet som instrument analyserade

jag jordbrukarnas vägval i en tid av förändring. Livskonceptets huvudkomponenter i min studie var hanterbarhet, förtroende, begriplighet, meningsfullhet, emancipation, livskontroll, livsstil, självbestämmande, livsplan och identitet. En viktig strävan i forskningen hade sitt ursprung i möjligheten att delta i de intervjuades liv och förstå livssituationen i en värld som präglas av stora förändringar. Totalt intervjuade jag 46 jordbrukare i olika ålder i Österbotten, Åboland och Nyland. För att se jordbruksfrågorna i en global kontext intervjuade jag också 28 internationella experter och stora jordägare.

Jordbrukarnas livskoncept i ett förändrat samhälle

Jordbrukarsamhället, byn, landsbygden – många olika epitet skildrar den omgivning jordbrukarna befinner sig i. De jordbrukare som ingått i den empiriska undersökningen har granskats utgående från sin tillhörighet till olika åldersgrupper och jordbruksinriktningar, för att klargöra om det eventuellt finns olika gruppbedingade uppfattningar av jordbrukaridentiteten och av synen på den egna situationen. Undersökningen visar att det, utgående från dagens situation inom jordbruket finns mycket små skillnader i uppfattningen av yrkesidentiteten.

Jordbrukaren själv ser sig som en viktig producent av livsmedel, och anser sig därför göra något betydelsefullt för hela samhället. Meningsfullhet i kombination med identitet och livsstil ligger som grund för de flesta jordbrukares önskan att fortsätta det som tidigare generationer påbörjat. Trots detta är gamla mönster för de yngre jordbrukarna inte mera lika självklara som för de äldre. När det däremot gäller nya strategier och nya grödor har de yngre en starkare vilja att försöka hitta nya sätt att utveckla sig, utan att vara bundna vid byn eller vid familjens och kollegernas åsikter. Risktagning är inte något som avskräcker de unga jordbrukarna eftersom de ser på sin framtid som företagare, väl medvetna om vilka risker världsmarknaden och globaliseringen medför.

Moderniseringen tränger in på alla nivåer i det agrara samhället. Detta sätter sina spår i familjerna, där det blir allt vanligare att alla inte arbetar på går-

den som tidigare, med jordbruksarbeten. Ett jordbruk baserat på kärnfamiljen blir allt mer ovanligt och kommer troligen att i framtiden minska kraftigt. Genom att makarna ofta verkar inom helt olika sektorer blir också beslutsprocessen en annan än tidigare. Detta återspeglas i vem man vänder sig till i händelse av kris. Det är inte mera självklart makan, som tidigare, utan snarare någon annan som antas förstå problematiken. Behoven av kunskap på det ekonomiska planet tränger sig på. Kalkylering, budgetering och ekonomisk planering förutsätter samtidigt kunskaper i bokföring. På detta område skiljer sig jordbrukarna mycket. De som har ekonomisk utbildning har en fördel, och den ekonomiska utbildningen kan och bör i framtiden utvecklas.

Världsmarknaden blir en aktör i alla utvecklingslägen. Den dikterar vad som odlas, produkternas prisnivåer och närmare trender. Inom EU finns ännu ett heltäckande stödsystem, utan vilket åtminstone i Finland jordbruksnäringen skulle vara i stor fara. Jordbruksstöden inverkar också på landsbygdsutvecklingen, och den gamla sloganen ”levande landsbygd” är inte någon självklarhet (Marsden 2003).

Nya grödor och strategier överlag betyder samtidigt nya satsningar, både ekonomiskt och fysiskt. De så kallade multifunktionella jordbruket anses av många forskare, som en ny möjlighet för jordbrukarna och för landsbygden. Det förutsätter bl.a. att fungera som aktör på flera marknader, krav på mångsidigt kunnande och stora satsningar både i pengar och i krafter utan garantier för att det skall lyckas. För de flesta jordbrukare fungerar en långsiktig planering och en politik jordbrukarna kan lita på som en garanti för kommande investeringars lönsamhet. Långsiktighet minskar den psykiska belastningen, vilket de intervjuade är noga med att betona.

Det empiriska materialet visar också att jordbrukarna oftast har en överlevnadsstrategi. Medvetet låter man till exempel skogsmark eller tomtmark fungera som säkerhet för dåliga tider. Ökad utbildning är också ett sätt att gardera sig för dåliga tider. Bolagisering är en ny företeelse som aktualiseras speciellt vid etablering av större industriellt bedrivna enheter. Det dagliga jordbruket förutsätter planering, risktagning och framför allt livsbeslut, vilka är

viktiga element i livskonceptet.

Självbestämmandet har genom historien varit jordbrukarens varumärke. Riktlinjerna i det drivna jordbruket i kombination med EU:s bestämmelser och krav dikterar i stort vad gårdarna skall göra sedan man väl valt inriktning och tilläggsåtgärder. Trots kringskurna möjligheter till självbestämmande ser jordbrukarna i undersökningen en meningsfullhet i det yrkesval man gjort.

Överstor optimism kan snabbt leda till överstora satsningar. I händelse av konjunkturedgång kan skulderna bli övermäktiga och i värsta fall leda till både ekonomiska och psykiska problem. I det långa loppet kan detta vara början till en marginalisering (Peltola 2003). Hilka Vihinen et al. (2005) hävdar att 10 procent av jordbruksjorden är marginaliserad eller löper risk att bli marginaliserad, samt att sju procent av jordbruket ligger i riskzonen för marginalisering. Jordbrukarna i min undersökning upplevde sig inte som marginaliserade, men tydliga tecken i denna riktning kunde urskiljas, speciellt när det gällde hur man såg på sig själv i förhållande till andra yrkesgrupper, samt i behovet av överlevnadsstrategier.

Nya förväntningar på rådgivningsorganisationerna

Med expertsystem avses enligt Anthony Giddens (2006) tekniska system eller professionell expertis som organiserar stora delar av den sociala omgivningen i samhället. Tjänstemän och organisationer påverkar jordbrukarens näring på olika sätt. Att kontinuerligt stå i ett beroendeförhållande till någon instans för att kunna garanteras stöd, påverkas självkänslan och undergräver förtroendet för den drivna jordbrukspolitik.

TE-centralen och banken blir viktiga aktörer i kombination med rådgivningen. I undersökningen är man inte helt nöjd med utvecklingen inom rådgivningsorganisationerna, som upplevs vara föråldrade och mindre flexibla än förr. På denna nivå upplever jordbrukarna inte att det skett en nödvändig modernisering. Brytningen mellan gammalt och nytt har för många blivit ett problem. Önskemålen är

att rådgivningen skall visa på innovativa lösningar och moderna verksamhetsbegrepp och inte enbart fungera som en huvudaktör beträffande hur stödkraven realiserar.

Hur skall jordbrukens framtid säkras?

Livskonceptet återspeglas i de olika jordbrukarterna och yttrar sig i, hur man hanterar förändringar och kommer tillrätta med sig själv. Stora problem förlamar: man känner inte igen sig själv, och det sker en fördunkling av perspektivet på en själv och på de problem som borde lösas. Intervjuutfällena visade tydligt, hur viktigt det är att konfronteras med frågor som berör jaget och de inre känslorna. Känslan av sammanhang är viktig för de livspolitiska besluten. Genom livskonceptet betraktar jordbrukarna sin situation och de faktorer som påverkar besluten på kort och långt sikt.

Lönsamheten inom näringen i detta nu har en försvagande effekt på det individuella livskonceptet. För att fortsätta där fadren slutade måste en modern jordbrukare vara tämligen säker på att verksamhetens lönsamhet. Att förlita sig på att de framtida jordbrukarna låter sig nöjas med en skenbar frihet, skenbart självbestämmande och skenbar livsstil, är inte ändamålsenligt.

Behovet av livsmedel och en inhemsk produktion är alltid aktuellt, men under förutsättning att individens livskoncept och identitet på ett fullvärdigt sätt kan utövas med andra i samhället. Det senare är också forskningens huvudkonklusion. Frågan är, om framtida jordbrukare skall producera livsmedel eller fungera som samhällets landskapsvårdare? De existerande expertsystemen är något dagens jordbrukare måste beakta och vänja sig vid, för att säkerställa den ekonomiska nyttan dessa erbjuder.

Jordbrukarnas yrkesidentitetskänsla är stark, även om de inte känner sig jämbördiga med andra yrkesgrupper. Förhållandet mellan samhället och jordbrukarkåren måste förbättras i framtiden, för att säkerställa att unga människor väljer jordbrukarbana.

LITTERATUR:

Giddens, Anthony 2006. *The Consequences of Modernity*. Polity Press, Cambridge, UK.

Marsden, Terry 2003. *The Condition Of Rural Sustainability*. Royal Van Gorcum, Assen, The Neatherlands.

Peltola, Asko 2003. Syrjäytymisvaara ja hanketoiminnan mahdollisuudet maataloilla. Esimerkkeinä Etelä-Pohjanmaan, Keski-

Pohjanmaan ja Keski-Suomen maakunnat. Helsinki: MTT 38 Taloustutkimus.

Uthardt, Lorenz 2009. *Jordbrukaren mellan tradition och förnyelse. En studie av syd- och västfinländska jordbrukare i EU-Finland*. Åbo Akademis förlag, Åbo.

Vihinen, Hilikka, Marja-Liisa Tapio-Biström, Olli Voutilainen 2005. *Rural marginalisation and multifunctional land use in Finland*. Helsinki: MTT 103 Agrifood Research Finland.

Maanviljelijät perinteiden ja uudistusten välissä

Edellä oleva kirjoitus on yhteiskuntatieteiden tohtori, agrologi ja eräneuvos Lorenz Uthardt'n 19.12.2009 Åbo Akademiassa pitämä lectio praeursoria, joka perustuu väitöskirjaan *Jordbrukaren mellan tradition och förnyelse. En studie av syd- och västfinländska jordbrukare i EU-Finland*. Seuraavassa kirjoituksen suomenkielinen tiivistelmä.

Maanviljely on historiallisesti ollut Suomessa tärkeässä asemassa: maanviljelijät ovat vaikuttaneet elintarviketuotannon kehitykseen sekä pitäneet maaseudun elävänä. Modernisaatio ja erityisesti EU ovat tuoneet mukanaan muutoksia, jotka koskevat maanviljelijöiden koko ammattikuntaa. Muutokset ovat myös vaikuttaneet siihen, miten maanviljelijät hallitsevat omaa elämäänsä. Elämänhallinta muodostuu kyvystä käsitellä ja ymmärtää asioita, luottamuksesta, merkityksellisyydestä, emansipaatiosta, elämänhallinnasta ja -tyylistä, itsemääräämisoikeudesta ja identiteetistä. Väitöskirjatutkimuksen tarkoituksena oli kuvata elämänhallintakäsitteen avulla maanviljelijöiden asemaa ja haasteita muuttuvassa yhteiskunnassa.

Tutkimuksessa kartoitettiin syitä ja seurauksia, jotka ovat johtaneet siihen, miten maanviljelyä tämän päivän Suomessa harjoitetaan. Empiirinen osa koostui eri ikäisten maanviljelijöiden haastattelusta Pohjanmaalla, Turun seudulla ja Uudellamaalla. Ulkomaalaisten maanviljelijöiden ja asiantuntijoiden haastattelut peilasivat osaltaan kansainvälisesti käytävää keskustelua ja muutosten globaaleja vaikutuksia.

Tutkimus osoitti maanviljelijöiden olevan riippuvaisia erilaisista asiantuntijaverkostoista ja tuntevan itsensä usein epätasa-arvoisiksi muihin ammattiryhmiin verrattuna, eivätkä he kokeneet tulevansa ymmärretyiksi yhteiskunnassa. Tästä huolimatta maanviljelijöillä on vahva identiteetti ja he suhtautuvat positiivisesti oman elämänsä hallintaan. Jotta nuoret tulevaisuudessakin valitsisivat maanviljelyn ammattikseen, tulee maanviljelijöiden vuorovaikutusta ja suhdetta yhteiskuntaan vahvistaa. Maanviljelyn valintaan vaikuttaa myös pitkäjänteinen maatalouspolitiikka.